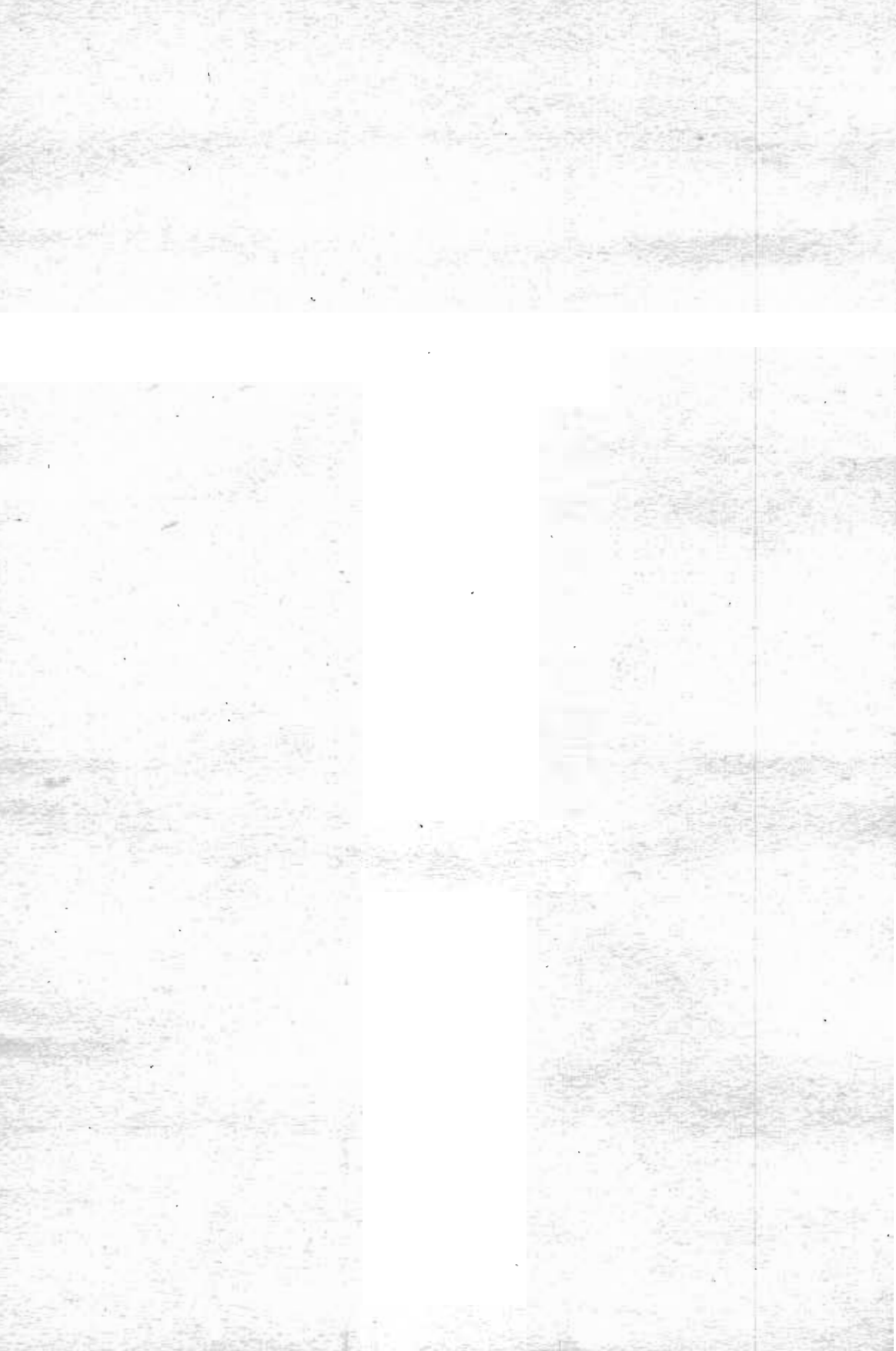

III. DERLEMELER

TÜRKİYE'DE ENFLASYON SORUNU VE ALINMASI GEREKLİ ÖNLEMLER

Doç. Dr. Yüksel İşyar (1)

ÖZET

“Fiyatlar genel seviyesinde gözlenen ısrarlı ve önemli artış olarak tarif edilen enflasyon çağımızda bütün dünya ülkeleri için önemli bir makro-ekonomik sorun olmaktadır. Özellikle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için enflasyonun kendine has tehlikeleri vardır. Bu olumsuz etkiler, gelir dağılımında eşitsizlikler, azalan tasarruf oranları, dış ödemeler dengesi bozuklukları ve yanlış kaynak kullanımı gibi önemli makro ekonomik alanlarda bir refah kaybına sebep olur. Gelişmekte olan ülkeler için yavaş ve makul oranlarda seyreden sinsi bir enflasyonun ekonomik gelişmenin gerçekleşmesinde olumlu katkısından söz edilebilmesi yanında, ekonomide yaratacağı refah kaybının daha büyük olacağına inanılmaktadır. Çağımız ekonomilerinde talep, masraf ve yapısal değişkenliklerin bir hibrit formu halinde ortaya çıkan enflasyon olgusunun önlenmesinde yine hibrit formlu bir önlemler demetinin etkin olacağı iddia edilebilir.”

A. GİRİŞ

Çağımızda bütün Dünya ülkelerinin ortak bir makro ekonomik problemi olan enflasyon, ortalama fiyatlar veya fiyatlar genel seviyesinin ısrarlı ve önemli yükselmesi olarak tanımlanır. Dinamik bir olgu olan enflasyon fiyatların yüksek tesbit edilizi değil, fakat fiyatların yükselişi nedeniyle ortaya çıkan bir dengesizlik hali olduğundan, dinamik analizlerin kapsamı içinde irdenebilir.

Enflasyon olgusunun ekonominin tüm kesimleri üzerindeki olumsuz etkileri (gelir dağılımındaki eşitsizlikler, azalan tasarruflar, dış ödemeler dengesi bozuklukları ve yanlış kaynak kullanımı gibi) herkesçe bilinmektedir. Enflasyonist politikanın ekonomi üzerindeki bu olumsuz etkileri önemli refah kaybına sebep olduğundan, enflasyonun refah masrafından söz etmek gerekir.

(1) Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraî Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi.

B.ENFLASYONUN DEVLET HAZINESİNE KATKISI VE REFAH MASRAFI

Friedman'ın ifade ettiği gibi, ekonominin reel aktif balansı üzerindeki etkisi nedeniyle enflasyona devlet hazinesine kaynak sağlayan bir vasıta gözüyle bakılabilir. Ancak, enflasyon oranının sıfır olduğu nokta ile belirli bir enflasyon oranı noktası arasında ekonominin likidite tercih eğrisinin integrali alınarak hesaplanan alan toplam reel aktif balans kaybı olarak enflasyonun refah kaybı (veya masrafını) ifade eder. Enflasyonun Devlet hazinesine sağladığı kaynak katkısının ekonomide yarattığı refah masrafına oranı enflasyonist finansmanın "vergileme etkinliği"ni gösterir. Ancak, ekonomide yaratılan refah kaybı büyük oranlara erişmeden enflasyonist finansmanla Devlet hazinesine önemli miktarda kaynak sağlanabileceğine inanmak güçtür. Bu nedenle, Devlet hazinesine kaynak sağlama olanakları araştırılırken normal vergileme yöntemleri ile enflasyonist finansmanın ekonomiye yükleyeceği refah masraflarının mukayesesi gözden uzak tutulmamalıdır.

C. ENFLASYON HAKKINDA ÇEŞİTLİ GÖRÜŞLER

Enflasyon hakkında ileri sürülen görüşlerin büyük bir kısmı Keynes sonrasıdır. Genel fiyat seviyesinde gözlenen artış oranlarının cesameti bakımından enflasyon "dörttnala" (hiper) ve "sinsi" (kripping) olarak iki isim altında incelenebilir. Dörttnala enflasyon halinde genel fiyat yüzde 50, hatta bazı hallerde yüzde 100'den fazla artar ve ekonomide tam bir çöküş baş gösterir. Öte yandan, sinsi enflasyon halinde genel fiyat seviyesinde gözlenen artış oldukça yavaş seyrederek.

Sinsi enflasyonun ortaya çıkmasında en önemli faktör tüketici fiyat indeksinin miktar değişkeninin tüm etkisini karşılayamamasıdır. Keynes'in enflasyon hakkındaki iyimser görüşünde de vurgulandığı gibi, fiyatlar genel seviyesinin makul oranlarda artışı müteşebbislerin geleceğe ait fiyat beklentilerini olumlu yönde etkileyeceğinden sinsi enflasyon ekonomide tam istihdam seviyesine yaklaşmakta (ekonomik büyümede) olumlu etkiye sahip olabilir.

Diğer bir sınıflandırmaya göre de enflasyon "talep", "masraf"(veya maliyet) ve "strüktürel" isimler altında incelenmektedir. Bunlardan geleneksel yaklaşım olan talep enflasyonunun Keynes etkisi, miktar etkisi ve genel likidite etkisi olmak üzere başlıca üç değişkenin rolünden söz edilebilir. Keynes'e göre, toplam talebin toplam üretimden büyük olması sonucu ortaya çıkan "enflasyon veya talep açığı" likidite tercihinin düşmesinde ve fiyatlar genel seviyesinin yükselmesinde en önemli faktördür. Klasik ekol taraftarlarının ileri sürdükleri miktar etkisine göre ise, fiyatlar genel seviyesinde gözlenen artış piyasaya sürülen para miktarının direkt fonksiyonudur. Ancak, Keynes'in de iddia ettiği gibi, sabit para arzına sahip ekonomilerde görülen enflasyonun klasik görüşle açıklanamayacağı da gözden uzak tutulamıyacağına göre, enflasyonun sadece miktar değişkenine bağlanması yeterli değildir.

Klasik ekolün kabul etmediği, ancak sendikal hareketlerin yoğunlaştığı çağımız ekonomilerinde gittikçe önem kazanan bir enflasyon çeşidi de masraf (veya maliyet) enflasyonudur. Özellikle, ekonomik durgunluk (resesyon) devrelerinde görülen fiyat artışlarının toplam talep artışı ile açıklanması mümkün

olamayacağına göre, enflasyon olgusunda talepten başka değişkenlerin de rol oynadığını kabul etmek gerekir. Daha çok "ücret-masraf enflasyonu" ismi ile bilinen bu olguda sendikal hareketlerin ücret seviyeleri üzerindeki baskısının büyük rolü olduğu iddia edilmektedir. Çağımız ekonomilerinde ücret oranları, arz ve talep prensipleri dışında, daha çok sendikal rekabet sonucu belirlenen, bir bakıma yönetilen (administrative) fiyatlardır. Yoğun sendikalaşma sonucu ortaya çıkan toplu pazarlık gücü nedeniyle *surplus* emek arzının söz konusu olduğu durumlarda bile hayat pahalılığına paralel olarak bir ücret seviyesi artışı görülebilmektedir. Emegın verimlilik artışı yerine, daha çok sendikal rekabetin tayin ettiği ücret oranları artışından kaynaklanan enflasyonunun geleneksel para (monetary) ve mali (fiscal) politikalar yardımı ile önlenmesi oldukça güç bir görevdir.

Çağımız ekonomilerinde gözlenen genel fiyat seviyeleri artışları talep, masraf ve strüktürel faktörlerin sadece birinin fonksiyonu olarak ortaya çıkmayıp bunların kombinasyonu olan "hibrit" formda düşünülebilir. O halde, enflasyon olgusu bu üç değişkenin bir interaksyonudur. Ancak, yine de enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için söz konusu olguda hangi değişkenin daha etkin olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Örneğin, talep faktörünün daha etkin olduğu durumlarda;

-Fiyat artışı output artışı ile birlikte gözlenir.

-Önce fiyatlar sonra ücretler artar.

-Fiyatlardaki artış ücretlerdeki artıştan daha yüksektir.

Masraf faktörünün etkin olduğu durumlarda ise, yukardaki sebep-sonuç ilişkisi ters yönde çalışır.

D. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Türkiye'de, özellikle son yıllarda, genel fiyat seviyesinde ısrarlı ve önemli artışlar görülmektedir. 1963-67 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Plan Döneminde, fiyatlar genel seviyesi beş yılda sadece yüzde 19 oranında arttığı halde, İkinci Beş Yıllık Plan Döneminde (1968-72) bu oran yüzde 40'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalama enflasyon oranı ise yüzde 25 civarındadır (1). Öte yandan, 1976 yılı içinde enflasyon oranının en düşük olduğu İsviçre'de ise yıllık fiyat artışı oranı yüzde 1.7 dir.

Türkiye'de gıda maddeleri, yem ,sanayi ham maddeleri ve yarı mamul maddelerden oluşan 95 madde esas alınarak hesaplanan " toptan eşya fiyatları indeksi" ne bakıldığında, bu indeksin 1975 de 343.2 ve 1976 nın ilk onbir ayında 397. 6 olduğu görülür (1963 =100) (2). Öte yandan, Sosyal Sigorta Kanunlarına tabi işyerlerinde çalışan işçi ve hizmetlilere ödenen brüt ücret indeksleri 1974 de 174, 1975 de ise 218 dir (1971 =100) (3). Bu rakamlara bakarak, Türkiye'de görülen enflasyon olgusunda talep veya masraf değişkenlerinden herhangi birinin daha etkin olduğunu iddia etmek yanıltıcı olabilir.

Türkiye'de son yıllarda gelişme kaydeden yoğun sendikalaşma faaliyet-

(1) Haluk Cillov, Milliyet Gazetesi, 26. Şubat. 1977.

(2) DİE., Aylık Fiyat İndeksleri Bülteni, Kasım 1976, Ankara 1977.

(3) SSK., 1975 İstatistik Yılı, No.: 262.

lerini görebek, genel fiyat seviyeleri yükselmelerinde bütün sorumluluğu onlara yüklemek de yanlış olur. Zira, bir monopol olarak sendikanın ücreti yüksek tutma eğilimi olmasına rağmen, enflasyon fiyatın (veya ücretin) yüksek tutulması değil, fakat fiyatların ısrarlı ve önemli olarak yükselmesi olduğuna göre, sendikaların sürekli olarak ücretleri yükselttikleri ve enflasyonu körükledikleri fikri her zaman doğru olamaz.

Türkiye'de son yıllarda geniş kapsamlı olarak uygulanmaya başlanan "destekleme alımları"nda izlenen hatalı yol enflasyonu körükleyen faktörlerin en önemlilerinden biridir. Zaten yüksek maliyetlerle üretilen ürünlerin, özellikle politik çıkarlar uğruna yapılan yüksek destekleme fiyatları ile alımları ülke ekonomisini enflasyona sürüklemekte ve ihracatta önemli tıkanıklıklara yol açmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak da, ihracat tıkanıklıklarının önlenmesi için sık sık "devalüasyon"a başvurulmakta ve iç ekonomide çok önemli fiyat yükselmeleri ortaya çıkmaktadır.

E. ÖNLEMLER

Çağımız ekonomilerinde gözlenen enflasyon olgusu talep, masraf ve strüktürel faktörlerin birlikte oluşturdıkları "hibrit" formda ortaya çıktı-

ğına göre, bu olgunun önlenmesinde de para politikası ve mali politikanın ortak önlemlerinin etkin olacağına inanılmaktadır (Galbraith). Bu önlemlerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

-Piyasaya sürülen para miktarını kontrol etmek.

-Ekonominin gidişine göre vergi - kanunlarında değişiklikler yaparak, vergi sistemine esneklik kazandırmak.

-Tüketim modeline yeni yön vermek.

-Sendikal rekabetin yarattığı ölçüsüz ücret talepleri yerine, sosyal ve ekonomik bünyeye uygun düşen bir ücret politikası tesbit etmek.

-Yatırımlar yoluyla üretimi direkt kontrol altına almak.

-Üretim artırıcı önlemlere ağırlık vermek.

-Gerektiğinde tavan fiyatlar uygulamak.

-Destekleme alımlarını politik çıkarlardan kurtararak daha rasyonel hale getirmek.

-Tüketici grupların bilinçlenmelerini gerçekleştirerek, aşırı ve haksız fiyat yükselmeleri karşısında onların tepki göstermelerini sağlamak.

FAYDALANILAN ESERLER

1. Ackley, G., Macroeconomic Theory, The Macmillan Company, New York, 1967.
2. Cillov, Halük, Milliyet Gazetesi, 26. Şubat, 1977.
3. DİE., Aylık İstatistik Bülteni, Kasım 1976, Ankara, Ocak 1977.
4. Hansen, A. H; A Guide To Keynes, Mc Graw-Hill Book Company, Inc., New York, 1953.

5. Keynes, J.M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Harcourt, Brace and World, Inc., New York, 1964.

6. Machlup, F., "Another View of Cost-Push vs. Demand Pull Inflation", *Review of Economics and Statistics*, May, 1960, pp. 125 - 139.

7. SSK., 1975 İstatistik Yıllığı, No.262.